

Replik: goed citeren valt niet mee

P. J. H. Kapteyn

Zeer geachte heer de Jonge, Dank voor uw brief.

Goed citeren valt niet mee, noch voor mij, noch voor u – zoals zal blijken. Zeker niet waar we beiden waarschijnlijk niet over de originele uitgaven beschikken van de Bougainville's 'Voyage autour du monde' en van Diderot's 'Supplement' daarop en we het moeten doen met heruitgaven en – in mijn geval – soms nog met vertalingen daarvan.

Maar eerst iets over de algemene strekking van uw brief. Tot mijn spijt ging u niet in op het algemene betoog van het artikel. U merkte slechts op dat niet de Bougainville, maar Diderot een 'moralist' was – een term die ik overigens niet gebruikte –.

Zonder nu het belang van deze, mogelijk terechte, correctie te willen bagatelliseren, wijs ik er wel op dat de vraag wie van de twee de 'wilde' idealiseerde niet mijn grootste zorg is. Waar het in de eerste plaats om ging was dat er mensen waren die dat deden en dat was zo en dat vindt u ook. Maar hiermee is de kous natuurlijk niet af. Men moet zorgvuldig zijn en goed citeren. In hoeverre heb ik dat niet gedaan?

Het eerste citaat dat u aanvecht is dat van voetnoot 14 op p. 418. Het is een Engelse vertaling uit het Frans, omdat ik het in een Engels boek vond. U bekritiseert de vertaling van 'le repos' in 'care' en terecht; er had 'ease' moeten staan, hetgeen in het geciteerde boek ook stond. De verwisseling van beide woorden is een fout.

U bekritiseert ook de vertaling van 'une joie douce' in 'innocent joy'. Dat staat er wèl. De vertaling is nogal vrij, maar geeft m.i. de Franse tekst wel goed weer.

U bekritiseert eveneens de vertaling van 'toutes les apparences du bonheur' in 'every appearance of happiness amongst them' – 't verschil lijkt me niet de moeite waard.

U bekritiseert vervolgens het aan elkaar plakken van de twee zinnen in het citaat, terwijl zij in feite 6 regels uit elkaar liggen. Inderdaad, er hadden puntjes tussen moeten.

Tenslotte zegt u, dat Bougainville het niet over de inlanders, maar over de 'natuur' heeft en dus geen 'moralist' zou zijn. Dat begrijp ik niet. De bepaald niet denigrerende beschrijving betreft menselijke eigenschappen en staat bovendien nog in dezelfde context als 'de hof van Eden'. Hij heeft het over 'natuur en mensen'. Hij maakt geen scheiding; beide lijken hem even ideaal.

Het tweede citaat. Het gaat om voetnoot 17, ook op p. 418.

U stelt een ander citaat voor, waarin gedeeltelijk dezelfde zinsnede voorkomt en trekt daaruit een aantal conclusies.

Tot mijn spijt moet ik constateren, dat u niet het boek geraadpleegd hebt, waaruit ik citeerde. Had u dat wel gedaan, dan hoefde u niet een ander citaat te geven, dat ik verminkt zou hebben, maar mijn citaat eenvoudig kunnen lezen.

Toch heb ook ik een fout gemaakt. Het citaat komt inderdaad niet van de Bougainville, evenmin echter van Diderot – zoals u stelt –. Het is afkomstig van Gilbert Chinard, die in de inleiding op Diderot's 'Supplement' temidden van citaten van de Bougainville en Diderot zelf, zó de mening en het gevoel van wèl de Bougainville beschrijft. Zoals gezegd, goed citeren is niet eenvoudig.

Tot slot het derde citaat. Het gaat om voetnoot 19 op p. 418.

U stelt, dat in de van Diderot afkomstige tekst niet 'guerre civile' staat, maar 'guer-

re *continue*'. Ik kan alleen maar zeggen: in het door mij geraadpleegde boek staat het er wel. Het is mogelijk dat er in die tekst een fout is geslopen. Dat is ook mogelijk met de uwe. Wie heeft gelijk? Een vraag voor historici en literaten misschien en voor wie ervan houdt. Het antwoord zal de strekking van mijn betoog moeilijk kunnen beïnvloeden. Wat overigens niet wegneemt dat uw kritiek mij tot een grotere zorgvuldigheid dwingt, waarvoor ik u bedank.